

Brandforsikring og ildebrand

Ulrich Alster Klug, 2009 –dannebrog@dk-yeoman.dk

Indledning

Fra gammel tid fandtes ingen hjælp til brandlidte. Husene var som regel bygget af bindingsværk – helst af egetømmer – og stråtækte. I tilfælde af brand eller afbrænding som følge af krig, fik man udvist træ af godsejeren eller lånte penge til tømmer, hvis man boede i en købstad. Da man på landet vist altid selv byggede husene, var de ikke så kostbare.

I 1728 brændte en stor del af København, og det stod myndighederne klart, at den bedste måde at forhindre en lignende katastrofe i fremtiden på, var at husene fra da af opførtes af mursten i stedet for bindingsværk, og med tegtag i stedet for stråtag. Denne måde at bygge på var væsentlig dyrere end i bindingsværk, så selvom der kom en forordning, der påbød forhusene opført i grundmur, måtte man alligevel efter nogle år slække på kravene.

Et problem var også, at handelen kunne gå i stå, når en by brændte, fordi borgerne hverken havde indbo eller husrum, så produktionen gik i stå, og ved en brand mistede folk ikke blot beboelse og værksted, men også alt deres indbo og værdier. Det kunne føre til en bys ruin, altså en længere økonomisk krise.

Brandforsikringens begyndelse 1728, 1761 og 1799

Efter branden 1728 indførtes frivillig brandforsikring i København. Det var det selskab, der med tiden blev til Kgl. Brand, nu IF (der en fusion af de ældste brandforsikringsselskaber i Danmark, Sverige og Norge).

I 1761 ligeledes i købstæderne, det var det selskab, der med tiden blev til Alm. Brand, og i året 1799 på landet; de selskaber, der med tiden blev til Østifternes og De Jyske Stifters Brandselskaber.

Der blev oprettet branddirektorater, siden brandinspektorer, i hver købstad og hvert amt, så taxation og beregning af præmierne kunne ske retfærdigt.

Staten forestod selve assureringen og udbetalingen af assurancesummerne, helt frem til 1915.

Derfor er der arkivalier både ved landsarkiverne og på Rigsarkivet.

Fra 1856 kunne der oprettes private brandkasser på landet og fra 1888-89 også i Kbh. og for købstæderne. Forsikringsselskabernes materiale efter 1872 findes ved Erhvervsarkivet i Århus (se www.daisy.sa.dk), såfremt det er afleveret. Det er hovedkontorernes materiale, der er afleveret. De stedlige kontorers materiale findes ved landsarkiverne eller lokalarkiverne.

Lokalt materiale

På landsarkiverne findes registraturer, der går på tværs af arkivfondene, så det er ret let at få en slags overblik over det bevarede materiale.

For købstæderne og landsognene blev der udarbejdet taxationer i tre eksemplarer, hvoraf et findes i den lokale branddirektørs arkiv, den anden gik til stiftamtmanden, fra 1793 amtmanden, og det tredje for købstæderne til Danske Kancelli, mens det for landsognene gik til Kommercekollegiet.

Købstæderne

periode	art	arkivskaber	arkiv	arkivfond	arkivserie
1761-1872	alm. forsikring		LA	rådstuearkivet	brandforsikringsprotokoller brandtaksationsprotokoller
1761-1793	alm. forsikring		LA	stiftamtsarkivet	do.
	tingsvidner efter brand		LA	do.	journal og journalsag
1793-1872	alm. forsikring		LA	amtsarkivet	brandforsikringsprotokoller brandtaksationsprotokoller
	tingsvidne /brandforhør		LA	do.	journal og journalsag
1761-1872	forsikring og udbetaling af assurancesummer	Købstædernes almindelige brandforsikring	RA	Danske Kancelli,	journaler og journalsager brandskader i købstæderne (1792-1875) etc.
1872ff.	do.	do.	EA	Brandforsikring	journaler over brandforhør (1878-1950),

					forsikringsprotokoller (1876-1936)
--	--	--	--	--	---------------------------------------

Landsognene

Her finder du materialet i Daisy.sa.dk ved at søge på f.eks.:

Arkivskaber	Arkivserie
Den Almindelige Brandforsikring	-
amtsnavnet	taksation
herredsnavnet	taksation
brand	taksation
brand	forhør taksation brandskade

Brugen af materialet

Ved brug af materialet begynder man almindeligvis med Brandforsikringsprotokollen, hvori man finder oversigt over ejendommene – med henvisning til brandtaksationsprotokollen med hovednummer og undernummer.

Desuden oplyses som regel også matrikelnummeret og landsbyen på landet eller gaden i købstaden.

I Brandtaksationsprotokollen finder du under det i forsikringsprotokollen oplyste hovednummer og undernummer selve taksationen, hvor ejendommen er bedre beskrevet.

Hvis ejendommen er brændt, vil der i brandforsikringsprotokollen som regel være en oplysning om, at der er takseret en given dato, samt at forsikringssummen er sat ned på grund af brand – og når bygningen er genopført, vil der være en ny taksation med ny forsikringssum. Begge henviser til taksationsprotokollen.

Nu har du fra taksations eller forsikringsprotokollen datoen for branden.

I tilfælde af brand

Branden måtte naturligvis undersøges, for det første for at klarlægge årsagen til branden, for det andet for at klarlægge om ejeren selv var skyld i branden, altså om han selv havde afbrændt den, i hvilket tilfælde han naturligvis ikke kunne få udbetalt forsikringssummen, men selv hæftede for skaderne. For det tredje skulle man jo også vide, om der var tale om ildspåsættelse, hvor gerningsmanden skulle findes og tiltales.

Brandforhøret findes som regel i enten en brandforhørsprotokol i retsbetjentarkivet ved LA eller i politiprotokollen sammesteds.

Der kan være optaget et tingsvidne til indsendelse til amtet og Kancelliet, hvorfor man også bør undersøge justitsprotokollen.

Taksationer findes lokalt (og evt. i kopi centralt) – og udbetalinger af assurancesummer kan frem til 1872 spores i amtsarkivet, idet forhøret sendtes til amtmanden, som så sendte videre til statens kontor for Den Almindelige Brandforsikring, som fandtes først under Kommercekollegiet og under Danske Kancelli (i papirregistraturerne findes Købstædernes materiale i Danske Kancellis registratur, mens landbygningernes findes under Kommercekollegiet). Fra 1848 lå brandforsikringen under Justitsministeriet, men i Daisy er den registreret for sig.

183.

Nørregades Rode.

<i>Joseph Kring A</i>	<i>Mal A</i>	<i>Gade og Liv</i>	<i>A. N. Eva Kring Kolle</i>	<i>Bygninger</i>	<i>Byg ind fæl Kring Kolle</i>	<i>Per Kring Kolle</i>	<i>General Joseph Kring Kolle</i>
		<i>Nørregades fjerdre Side</i>		<i>Transport</i>			<i>541430</i>
<i>357. 258</i>		<i>Vadalenagår Konrad Klug</i>	<i>16-13</i>	<i>a. Josephus</i>	<i>890</i>	<i>890</i>	
				<i>b. Jahnlag</i>	<i>90</i>	<i>90</i>	
				<i>c. Jahnlag</i>	<i>80</i>	<i>80</i>	
				<i>d. Bagjus</i>	<i>108</i>	<i>110</i>	
							<i>1120</i>

Eksempel fra brandforsikringsprotokol i Århus Rådstues arkiv ved LAV. - omk. 1840.
 Protokollen er indrettet efter forsikringsnummer. Her er dette ikke det samme som matrikelnummeret.
 Læg mærke til henvisningen til taksationsprotokollen, her 16-13.

16. 13. Dardnemaagnum fra: Hendrich
 Thugle Mah A 258.

a. N. Højst 300 7 Læg 1 Stue
 Egenbindingsskov, 3 Læg
 Græs, Korb i 2 Læg, indv. l.
 Et til Øst. Havn og Tjot
 Havn, Læg. a Læg for 120re og
 840re Østen; N. Højst for
 Højst: 840

b. N. Højst 300 5 Læg i Havn
 i Gaarden, indv. l. til Havn.
 Havn og Højst, 1 Stue
 Egenbindingsskov, Læg. a Læg
 for 18re og 90re Østen. 90

c. N. Højst 300 8 Læg i Havn i
 Gaarden, Højst og Egen
 bindingsskov, Baghaven med
 Brøndbekledning, indv. l. til
 Højst og Højst, 3 Læg
 Højst, Læg. a Læg for 10re og 80re Østen. 80
 1010

Eksempel fra Brandtaksationsprotokollen - Århus Rådstues arkiv ved LAV - omk. 1840.

Protokollen er kronologisk indrettet, men der henvises fra forsikringsprotokollen med Hovednummer og undernummer, som her er 16-13.